

РЕЦЕНЗІЇ

УДК 58.006

М. М. БАРНА¹, Л. С. БАРНА²

НАВЧАЛЬНИЙ ПОСІБНИК З ДЕКОРАТИВНОЇ ДЕНДРОЛОГІЇ

У сумському видавництві «Сумський національний аграрний університет» у 2013 році вийшов друком навчальний посібник «Декоративна дендрологія. Частина 2», рекомендований до друку вченою радою Сумського національного аграрного університету. Авторами навчального посібника є відомі вчені-дендрологи, ботаніки, морфологи рослин, екологи: кандидат сільськогосподарських наук, доцент кафедри садово-паркового господарства Володимир Максимович Кохановський і доктор біологічних наук, доцент кафедри екології та ботаніки Сумського національного аграрного університету Ігор Миколайович Коваленко. Зауважимо, що вища школа України отримала корисний і цікавий навчальний посібник з декоративної дендрології, в якому досить повно розкрито дендрофлору України, види відділу *Magnoliophyta* (Покритонасінні або Квіткові) та Покритонасінні деревні рослини в озелененні відкритих територій.

У структурному відношенні навчальний посібник містить: зміст, передмову та два розділи:

Розділ 1. Відділ *Magnoliophyta* (Покритонасінні або Квіткові). Клас *Magnoliophyta* (Дводольні). Клас *Liliopsida* (Однодольні). Розділ 2. Покритонасінні деревні рослини в озелененні відкритих територій. Алфавітний покажчик видових назв латинською та українською мовами. Алфавітний покажчик видових назв українською та латинською мовами. Додаток 1. Дендродекоративне районування України. Додаток 2. Перелік покритонасінних деревних рослин та їх декоративних форм. Список запропонованої літератури.

¹**БАРНА Микола Миколайович** - доктор біологічних наук, заслужений діяч науки і техніки України, професор кафедри ботаніки та зоології Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка.

²**БАРНА Любов Степанівна** – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри загальної біології та методики навчання природничих дисциплін Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка.

У передмові дуже вдало зазначено, що «Декоративна дендрологія» належить до нормативних навчальних дисциплін, за якими здійснюється підготовка фахівців із лісового, садово-паркового та мисливського господарства, екології, охорони навколишнього середовища, ландшафтної архітектури та дизайну, фітодизайну тощо. Автори навчального посібника констатують, що а) назви таксонів деревних рослин на всіх рівнях систематичної ієрархії вивчаються в першу чергу по латині; б) типові морфологічні характеристики вегетативних і генеративних органів деревних рослин вважаються: по-перше, діагностичними ознаками в систематиці вищих рослин; по-друге, декоративними якостями в садово-парковому мистецтві.

Далі автори навчального посібника зазначають, що основний розділ «Відділ *Magnoliophyta* (Покритонасінні або Квіткові)» другої частини лабораторного практикуму окреслює масштаби діагностичних морфологічних ознак 227 видів покритонасінних *дводольних* та 29 видів *однодольних* деревних рослин, які подаються в навчальному посібнику до опанування у вузівських лабораторіях. Для переважної більшості з них наводяться кольорові фото найбільш суттєвих морфологічних ознак і декоративних форм. Різноманіття декоративних форм складає понад 165 таксономічних підодиноць. Значний обсяг робіт виконують студенти самостійно (69 видів). Можливе ландшафтне використання видів, що вивчаються в межах окремих дендродекоративних районів України наводяться в додатках 1 і 2.

Перший розділ навчального посібника розпочинається з короткої характеристики відділу *Magnoliophyta* (Покритонасінні або Квіткові) та класу *Magnoliophyta* (Дводольні). Для вивчення цього розділу відведено 17 тем.

Не розкриваючи суті всіх сімнадцяти тем, зупинимось на характеристиці теми 1. Родини *Magnoliaceae* (Магнолієві) J. St.-Hil. та *Ranunculaceae* (Жовтецеві) Juss., в якій наведені три завдання, самостійна робота та матеріальне забезпечення:

Завдання 1. Родина *Magnoliaceae* (Магнолієві), рід *Magnolia* (Магнолія) L.

Завдання 2. Родина *Magnoliaceae* (Магнолієві), рід *Liliodendron* (Ліліодендрон) L.

Завдання 3. Родина *Ranunculaceae* (Жовтецеві), рід *Clematis* (Ломиніс) L.

Самостійна робота. Родина *Schisandraceae* (Лимонникові), рід *Schisandra* (Лимонник) Mich. та родина *Lauraceae* (Лаврові) Lindl., рід *Laurus* (Лавр) L.

Після короткої характеристики і систематичного положення родин *Magnoliaceae* і *Ranunculaceae* наводиться:

Матеріальне забезпечення: мультимедійне обладнання, гербарні зразки чи тимчасово зрізані гілки та пагони, квітки та суцвіття, плоди та насіння *Magnolia kobus* (магнолія кобус), *M. grandiflora* (магнолія великоквіткова), *M. macrophylla* (магнолія великолиста), *M. soulangeana* (магнолія Суланжа), *M. tripetata* (магнолія трипелосткова), *M. acuminata* (магнолія загострена); *Liliodendron tulipifera* (ліліодендрон тюльпановий); *Clematis viticella* (ломиніс фіолетовий), *C. lauginoze* (ломиніс шорсткий), *C. orientalis* (ломиніс східний).

Клас *Liliopsida* (Однодольні).

Для вивчення видів цього класу виділено дві теми: 16 і 17. Оскільки переважна більшість представників класу Однодольні (*Liliopsida*) – це трав'янисті рослини, а значно менше серед них деревних видів, тому проведемо аналіз обох тем, дотримуючись викладу матеріалу за рецензованим навчальним посібником:

Тема 16. Родини *Agavaceae* (Агавові) Endl., *Ruscusaceae* (Пускусові) Hutch. та *Arecaceae* (Пальмові) Sch.-Bip.

Завдання 1. Родина *Agavaceae* (Агавові), рід *Agava* (Агава) L.

Завдання 2. Родина *Ruscusaceae* (Пускусові), рід *Ruscus* (Пускус) L.

Завдання 3. Родина *Arecaceae* (Пальмові), рід *Phoenix* (Фінік) L.

Самостійна робота. Родина *Arecaceae* (Пальмові), роди *Caryota* (Горіхівка) L. та *Washingtonia* (Вашингтонія) H. Wend.

Після короткої характеристики і систематичного положення родин *Agavaceae*, *Poaceae* і *Arecaceae* наводиться:

Матеріальне забезпечення: мультимедійне обладнання, гербарні зразки чи тимчасово зрізані гілки та пагони, квітки та суцвіття, плоди та насіння *Agave americana* (агава американська), *Ruscus hyprophyllum* (рускус підлистковий), *R. ponticus* (рускус понтійський), *R. colchicus* (рускус колхідський), *Poenix caraniensis* (фінік канарський), *Ph. dactylifera* (фінік пальчастий) та *Ph. goebelii* (фінік Робелена).

Тема 17. Родини *Agavaceae* (Агавові) Endl., *Poaceae* (Тонконогові або Злакові) Barnhart. та *Arecaceae* (Пальмові) Sch.-Bip.

Завдання 1. Родина *Agavaceae* (Агавові), рід *Jucca* (Юкка) L.

Завдання 2. Родина *Poaceae* (Тонконогові або Злакові), рід *Phyllostachys* (Листоколосьник) Sieb. et Zucc.

Завдання 3. Родина *Arecaceae* (Пальмові), рід *Chamaerops* (Хамеропс) L.

Самостійна робота. Родина *Ruscusaceae* (Рускусові) Hutch., рід *Danae* (Даная) Medic. та родина *Arecaceae* (Пальмові) Sch.-Bip., роди *Trachycarpus* (Трахікарпус) H. Wendl. і *Sabal* (Сабаль).

Після короткої характеристики і систематичного положення родини *Poaceae* наводиться:

Матеріальне забезпечення: мультимедійне обладнання, гербарні зразки чи тимчасово зрізані гілки та пагони, квітки та суцвіття, плоди та насіння *Yucca filamentosa* (юкка нитчаста), *Y. elata* (юкка висока), *Y. brevifolia* (юкка коротколиста), *Y. baccata* (юкка ягодоподібна), *Y. schidigera* (юкка тріската), *Y. torreyi* (юкка Торрея); *Phyllostachys nigra* (листоколосьник чорний), *Ph. bambusoides* (листоколосьник бамбуковий), *Ph. viridiglaucescens* (листоколосьник зелено-блакитний), *Ph. aurea* (листоколосьник золотий); *Chamaerops humilis* (хамеропс низький).

Другий розділ присвячений Покритонасінним деревним рослинам в озелененні відкритих територій. У короткому вступі до розділу автори навчального посібника досить вміло розкривають питання щодо створення зелених насаджень як обов'язкового компоненту благоустрою майже кожного населеного пункту України. Далі наголошують, що ландшафтні композиції з декоративних деревних рослин у населених місцях частіше формують шляхом посадки солітерів і ландшафтних біогруп, алей, та полос, гаїв чи масивів, живоплотів і боксетів, а також у вигляді вертикального озеленення.

Для вивчення матеріалу цього розділу відведено одну тему (№ 18). Так само, як і в розділі першому, в цій темі наведені три завдання, самостійна робота, матеріальне забезпечення, література та питання для самоперевірки.

Тема 18. Квіткові деревні рослини в ландшафтному дизайні.

Завдання 1. Сучасний вишуканий сквер населеного пункту.

Завдання 2. Ландшафтна композиція біля приватного будинку.

Завдання 3. Фрагмент благоустрою приміської VIP-садиби.

Самостійна робота. Використання квіткових деревних рослин при озелененні відкритих територій

Наведена коротка інформація щодо оформлення фрагменту партерного куточка та досить дохідливо автори переконують читача, що ефектну красу будь-якої за площею території обумовлюють насамперед висаджені на ній декоративні дерева та кущі. Відтак наведено матеріальне забезпечення теми:

Матеріальне забезпечення: мультимедійне обладнання для широкоформатного розгляду та аналізу ескізних варіантів ландшафтних композицій, флористичну основу яких складають покритонасінні деревні рослини

Загальне позитивне враження на читача справляють кольорові ілюстрації, в яких відображені рослини та основні їх морфологічні ознаки: пагони, листки, стовбури, бруньки, квітки, суцвіття, плоди та насіння того чи іншого виду.

Зазначимо, що до сьогоднішнього часу ні російськомовні, ні українськомовні підручники, навчальні посібники, практикуми, атласи з дендрології чи декоративної дендрології, що видавалися в Україні чи колишньому Радянському Союзі не видавалися з таким багатим кольоровим відображенням дерев і кущів, як це зроблено в рецензованому нами

РЕЦЕНЗІЇ

навчальному посібнику «Декоративна дендрологія. Частина 2» і рецензованому нами раніше навчальному посібнику «Декоративна дендрологія. Частина 1 (див. Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: Біологія. — 2016. — № 2. — С. 122—126).

Для підтвердження сказаного нижче наводимо деякі ілюстрації із рецензованого навчального посібника «Декоративна дендрологія. Частина 2»:

Основні морфологічні ознаки *Populus alba*

Основні морфологічні ознаки *Populus pyramidalis*

Поряд з великим фактичним матеріалом, наведеним у двох розділах навчального посібника, трапляються деякі, на нашу думку, стилістичні та граматичні неточності. Доцільно коротко на них зупинитися. Так, у темі 1. Родини *Magnoliaceae* (Магнолієві) J. St.-Hil. та *Ranunculaceae* (Жовтецеві) Juss., в якій наведені три завдання:

Завдання 1. Родина *Magnoliaceae* (Магнолієві), рід *Magnolia* (Магнолія) L.

Завдання 2. Родина *Magnoliaceae* (Магнолієві), рід *Liliodendron* (Лілідендрон) L.

Завдання 3. Родина *Ranunculaceae* (Жовтецеві), рід *Clematis* (Люминіс) L.

Самостійна робота. Родина *Schisandraceae* (Лимонникові), рід *Schisandra* (Лимонник) Mich. та родина *Lauraceae* (Лаврові) Lindl., рід *Laurus* (Лавр) L.

У всіх трьох завданнях (як і у всіх темах навчального посібника) автори латинських назв виду, роду чи родини наводяться після їх української назви, а не після латинської назви, як це прийнято у ботанічній літературі (див., напр., Чопик В. І., Федорончук М. М. Флора Українських Карпат / В. І. Чопик, М. М. Федорончук. — Тернопіль: ТзОВ «Терно-граф», 2015. — 720 с.; іл.).

У матеріальному забезпеченні до цієї ж теми наводиться термін «квіти», а доцільно правильно наводити «квітки» якщо це множина, або «квітка» якщо це одна. Термін «квіти» - це збірне поняття, яке відображає сукупність квіток різних рослин (напр., біля підніжжя пам'ятника були покладені квіти і т. д.). Характеризуючи морфологічні ознаки листків часто вживаються терміни: «яйцевидний» замість яйцеподібний; «продовгувато-яйцевидні» замість продовгувато-яйцеподібний (стор. 214) та ін.

І, на кінець, зауваження щодо латинських назв деревних рослин, зокрема, замість назви тополі пірамідальної (*Populus pyramidalis* Roz.) нині вживається її нова назва *Populus italica* (Du Roi) Moench. Тому в ботанічних і дендрологічних працях (підручниках, навчальних посібниках, практикумах, атласах, довідниках тощо) вживається така назва: Тополя італійська або пірамідальна – *Populus italica* (Du Roi) Moench (*Populus pyramidalis* Roz.) – Див. цитовану вище найновішу ботанічну монографію–визначник ботаніків європейського та й світового рівня Володимира Івановича Чопика та Миколи Михайловича Федорончука «Флора Українських Карпат». — Тернопіль: ТзОВ «Терно-граф», 2015. — 720 с.; іл.

На завершення зазначимо, що рецензований нами навчальний посібник є вагомим внеском у дендрологічну науку сьогодення. Незважаючи на відмічені неточності, навчальний посібник Володимира Максимовича Кохановського і Ігоря Миколайовича Коваленка «Декоративна дендрологія. Частина 2» є надзвичайно потрібним і своєчасним навчальним виданням, яким можуть користуватися студенти та магістранти вищих навчальних закладів України, де за навчальними планами викладаються нормативні курси «Дендрологія» та «Декоративна дендрологія», а її авторам доценту Володимиру Максимовичу Кохановському та доктору біологічних наук, доценту Ігорю Миколайовичу Коваленку зичимо подальших наукових і навчальних звершень у дендрологічній науці та творчих успіхів у підготовці висококваліфікованих фахівців із садово-паркового господарства, ландшафтної архітектури та дизайну, необхідних нині для задоволення зростаючих естетичних потреб людини в епоху бурхливого науково-технічного прогресу людства.

Барна Н. Н., Барна Л. С. [Рецензия]. Кохановский В. М. Декоративная дендрология. Учебное пособие. Часть 2. / В. М. Кохановский, И. Н. Коваленко. — Сумы: «Сумской национальный аграрный университет», 2013. — 284 с., ил.

В сумском издательстве «Сумской национальный аграрный университет» у 2013 году вышло из печати учебное пособие «Декоративная дендрология. Часть 1». Автором учебного пособия является известный ученый-дендролог и ботаник, морфолог растений, кандидат биологических наук, доцент кафедры садово-паркового хозяйства Сумского национального аграрного университета Владимир Максимович Кохановский. Отметим, что высшая школа Украины получила очень полезное и интересное учебное пособие, в котором достаточно полно раскрыто дендрофлору України, виды отдела *Magnoliophyta* (Покрытосеменные или Цветковые) и Покрытосеменные древесные растения в озеленении открытых территорий.

В структурном отношении учебное пособие включает: содержание, предисловие и два раздела: Раздел 1. Отдел *Magnoliophyta* (Покрытосеменные или Цветковые). Класс *Magnoliophyta* (Двудольные). Класс *Liliopsida* (Однодольные). Раздел 2. Покрытосеменные древесные растения в озеленении открытых территорий. Алфавитный указатель видовых названий на латинском и украинском языках. Алфавитный указатель видовых названий на украинском и латинском языках. Дополнение 1. Дендродекоративные районирование Украины. Дополнение 2. Название покрытосеменных древесных растений и их декоративных форм. Список предлагаемої литературы.

Позитивное впечатление на читателя производят цветные иллюстрации, в которых отображены основные морфологические признаки того или иного вида древесных растений.

Наряду с большим фактическим материалом, приведенном в двух разделах учебного пособия отмечены некоторые стилистические и грамматические неточности, которые ничуть не снижают качества и научного содержания рецензируемого учебного пособия.

В завершении отметим, что рецензируемое нами учебное пособие является достойным вкладом в дендрологическую науку. Несмотря на некоторые неточности, учебное пособие Владимира Максимовича Кохановского и Игоря Николаевича Коваленко «Декоративная дендрология. Часть 2» является ценной научной и учебной работой в области декоративной дендрологии, а её авторам доценту Владимиру Максимовичу Кохановскому и доктору биологических наук, доценту Игорю Николаевичу Коваленко пожелаем дальнейших научных и учебных свершений в дендрологической науке и творческих успехов в подготовке специалистов садово-паркового хозяйства, ландшафтной архитектуры и дизайнера, необходимых для лесного и садово-паркового хозяйства нашей страны.

Barna N. N., Barna L. S. [Review]. Kokhanovskii V.M. Ornamental dendrology. Textbook. Part 2. / V. M. Kokhanovskii, I.N. Kovalenko. - Sumy: «Sumy National Agrarian University», 2013. - 284 p., pcs.

In 2013 the printing house of Sumy National Agrarian University published a textbook “Ornamental Dendrology. Part 2”. This scientific work is authored by a prominent scholar, ornamental plant biologist, Candidate of Biological Sciences (PhD), Associate Professor at the Department of Landscape Architecture of Sumy National Agrarian University, Volodymyr Kokhanovskii. It should be noted that the course book is a great contribution to Ukrainian higher education as it delves into the dendrology of modern Ukraine, morphology of woody plants, the nature of *Magnoliophyta (the flowering plants or angiosperms)* species and the role of woody ornamentals in landscape architecture.

The textbook consists of such structural parts as: Contents, Introduction, and two chapters: Chapter 1. Magnoliophyta Division (Flowering plants). Class Magnoliopsida (Dicotyledons). Class Liliopsida (Monocotyledons). Chapter 2. Woody ornamentals in landscape architecture and design. Alphabetical list of Latin and Ukrainian names of species. Alphabetical list of Ukrainian and Latin names of species. Appendix 1. Ornamental woody species zoning of Ukraine. Appendix 2. List of Magnoliophyta species and the ornamentals. List of references.

Readers are sure to be impressed by full color illustrations depicting characteristic features of different woody plants.

Along with a great number of facts presented in two chapters of the book, one may spot occasional stylistic and grammatical inaccuracies which, however, do not reduce a great scientific value of the given textbook.

To sum up, the reviewed work is a significant contribution to dendrology. Despite minor slips (grammatical or stylistic), the textbook “Ornamental Dendrology. Part 2” by Volodymyr M. Kokhanovskii and Igor N. Kovalenko is an invaluable scientific and academic resource in the field of dendrology. Hence, we wish its authors, renowned men of science, Volodymyr Kokhanovskii and Igor Kovalenko, many more scientific achievements and years of life to pursue their teaching careers in the field of Landscape Architecture and Design by empowering students to reach new horizons.